

Stanovništvo otoka Brača od 1857. do 2021. godine

Bezmalinović, Pablo

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:903345>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-09**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Pablo Bezmalinović

Stanovništvo otoka Brača od 1857. do 2021. godine

Prvostupnički rad

Mentor: titula, ime i prezime mentora

Ocjena: _____

Potpis: _____

Zagreb, godina.

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Prvostupnički rad

Stanovništvo otoka Brača od 1857. do 2021. godine

Pablo Bezmalinović

Izvadak: U ovom radu istražuje se stanovništvo otoka Brača od provođenja prvog popisa stanovništva 1857. godine. Otok Brač je izabran zbog bogate povijesti koju posjeduje te zbog privatnih razloga vezanih sa autorom. Razvoj otočkog stanovništva specifičan je proces zbog same ograničenosti i izoliranosti otoka. Životne nepogode koje su zahvatile otok Brač kroz povijest utjecale su uveliko na stanovništvo te su uzrokovale valove iseljavanja koje pratimo kroz podatke dobivene popisima stanovništva. Analiza odabranih razdoblja temelji se na proučavanju postojeće znanstvene literature i dostupne dokumentacije.

23 stranica, 3 grafičkih priloga, 10 tablica, 7 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: otok Brač, stanovništvo, iseljavanje

Voditelj: izv. prof. dr. sc. Ivan Zupanc

Tema prihvaćena: 9. 2. 2023.

Datum obrane: 21. 9. 2023.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Geography

Undergraduate Thesis

The population of the island of Brač from 1857. to 2021.

Pablo Bezmalinović

Abstract: This paper examines the population of the island of Brač since the first census in 1857. The island of Brač was chosen because of its rich history and for private reasons related to the author. The development of the island's population is a specific process due to the limitedness and isolation of the island itself. Life disasters that affected the island of Brač throughout history had a great impact on the population and caused waves of emigration that we track through data obtained from population censuses. The analysis of the selected periods is based on the study of existing scientific literature and available documentation.

23 pages, 3 figures, 10 tables, 7 references; original in Croatian

Keywords: Island of Brač, population, emigration

Supervisor: Ivan Zupanc, PhD, Associate Professor

Undergraduate Thesis title accepted: 09/02/2023

Undergraduate Thesis defense: 21/09/2023

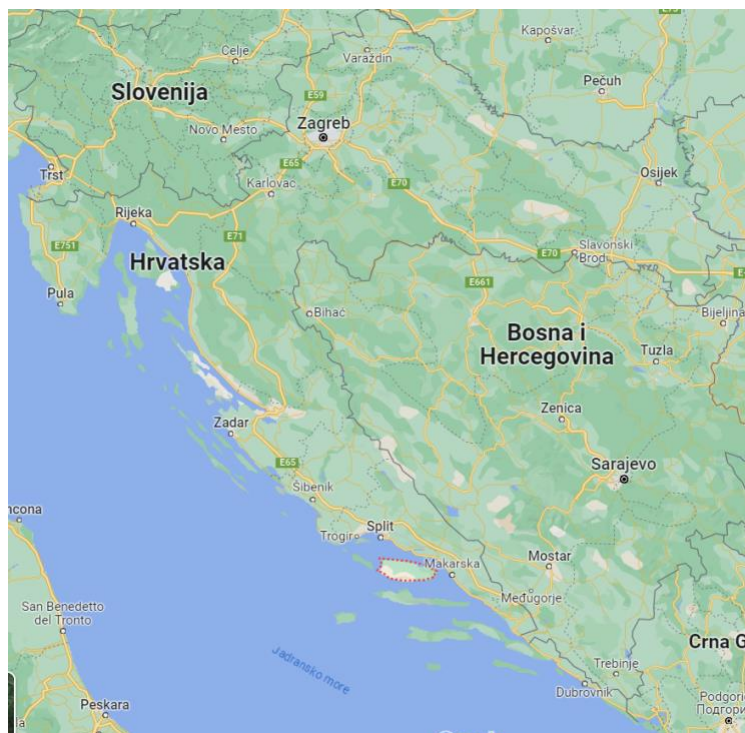
Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia

SADRŽAJ

1.	UVOD	1
1.1	CILJ I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	2
2.	OTOK BRAČ	2
3.	RAZDOBLJE OD PRVOG POPISA STANOVNIŠTVA DO PRVOG SVJETSKOG RATA	5
3.1.	PRVI VELIKI MIGRACIJSKI VAL	8
4.	MEĐURATNO RAZDOBLJE: 1918. – 1938.	9
4.1	MEĐURATNI ISELJENIČKI VAL	12
5.	OTOK BRAČ POSLIJE DRUGOG SVJETSKOG RATA	14
5.1	DRUGI VELIKI VAL ISELJAVANJA (1948. – 1981.)	16
6.	BRAČ U RAZDOBLJE PRIJE DOMOVINSKOG RATA	17
7.	RAZDOBLJE SAMOSTALNE REPUBLIKE HRVATSKE	19
8.	ZAKLJUČAK	21
9.	POPIS LITERATURE I IZVORA	22
9.1	LITERATURA	22
9.2	POPIS IZVORA	23

1. UVOD

Hrvatska je država sa najvećim brojem otoka u Jadranskom moru te drugo najvećim otočjem u Sredozemnom moru poslije grčkog otočja. 5,8% ukupne kopnene površine Republike Hrvatske čine otoci. Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2021. godine, u Hrvatskoj su stalno naseljena 52 otoka i poluotok Pelješac. Otočno stanovništvo obitava u 355 otočnih naselja. Podatci iz posljednjeg popisa stanovništva iz 2021. godine govore kako 3,3% ukupnog stanovništva Republike Hrvatske živi na otocima, odnosno kako svaki trideseti građanin stanuje na otoku. Kroz povijest, otoci su bili centar života velikom broju stanovnika, no s vremenom to se mijenjalo. Hrvatski otoci u razdoblju od prvog popisa stanovništva u Hrvatskoj koji je proveden 1857. godine do posljednjeg iz 2021. godine izgubili su velik broj stanovnika – što zbog iseljavanja, što zbog ratova te demografska slika velike većine hrvatskih otoka je već duže razdoblje u padu. Otok Brač kao jedan od najvećih i najnaseljenijih otoka u Republici Hrvatskoj kroz povijest bio je mali centar kulture i demografskog razvitka. Njegova blizina drugom najvećem gradu Hrvatske – Splitu osigurala mu je određeni stupanj održivosti s obzirom na velik broj dnevnih migracija koje se odvijaju između dva navedena područja.

Sl.1. Položaj otoka Brača u Republici Hrvatskoj

Izvor: google.maps

1.1 Cilj i metodologija istraživanja

Cilj ovoga rada jest analizirati otok Brač kroz demografski aspekt prateći trendove kretanja stanovništva, valove iseljavanja uzrokovane određenim bolestima, ratovima i ostalim nepogodama nepovoljnim za stanovništvo i sami život stanovništva u vlastitom životnom prostoru. U radu su korišteni mnogi izvori vezani za demografsko stanje otoka Brača koje je praćeno od prvog popisa stanovništva 1857. godine. Važno je kroz praćenje popisa stanovništva unazad sve do prvoga popisa stanovništva iz 1857. godine shvatiti razloge demografskih promjena na otoku Braču. Koristeći se povijesnom literaturom i izvorima usko vezanima uz povijest regije (Dalmacija) u kojoj se otok Brač nalazi te koristeći se podacima o kretanju stanovništva zapisanima kroz godine u popisima stanovništva cjelokupno će se dobiti kompletna slika demografskog stanja otoka Brača u razdoblju od 1857. do 2021. godine.

2. OTOK BRAČ

Otok Brač sa svojih 395 km² jest najveći dalmatinski otok i treće najveći otok u Republici Hrvatskoj poslije otoka Krka i Cresa. Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2021. godine broji 13 825 stanovnika. Okružen je otocima Šoltom na zapadu, Hvarom na jugu te na sjeveru i istoku odvojen je od obale Splitsko-dalmatinske županije sa Bračkim kanalom. Kroz povijest provlačile su se mnoge teorije o naseljavanju Brača, nastanku njegova imena te prvim tragovima života. Kroz mnoštvo provedenih arheoloških istraživanja potvrđeno je kako je u vrijeme paleolitika na otoku Braču bilo života, odnosno potvrđeno je postojanje ljudskih zajednica. Samo ime Brač provlači se kroz mnoge teorije postanka s obzirom da su kroz prošlost dalmatinske otoke naseljavali prvotno Iliri, a zatim Grci i Rimljani. Otok Brač bio je jedan od rijetkih otoka u dalmatinskom akvatoriju koji nema velike tragove grčke kolonizacije koja je zahvatila dalmatinske otoke u 4. stoljeću prije Krista te se smatra kako je otok Brač bio samo usputna stanica trgovcima na putu preko Isse (današnjeg Visa) prema antičkoj Saloni koja je u to vrijeme bila centar Ilirske provincije te najveći grad na tim prostorima. Prvi veliki val naseljavanja otoka Brača, odnosno Brattie kako su je nazivali u to vrijeme, dogodio se nakon što je Salona razorena u 7. stoljeću od strane Avara i Slavena. To razdoblje može se označiti kao početak stvaranja otoka Brača kao velike ljudske zajednice. Kroz povijest, otok je bio pod

upravom mnogih okupatora, kolonizatora: Bizantsko carstvo i Ugarska, Mletačka republika, Napoleonova Francuska, Austrija te Italija.

Najveći val naseljavanja otoka Brača dogodio se prilikom pada Bosne uslijed prodora Turaka u srednju Europu preko Balkanskog poluotoka. Velik broj stanovnika bježi na otoke te otok Brač kao prvi, najbliži otok obali biva primarno mjesto naseljavanja. Tomu se najviše ističu stanovnici Omiša i Poljice koji su uveliko nastanili otok Brač te s vremenom stvarali nova naselja koja su danas i dalje nastanjena. Milna, Bol, Supetar, Povelja, Sutivan, Pučišća, Splitska su mjesta osnovana te razvijena od strane tadašnjih doseljenika. S obzirom na kulturu doseljenika, Brač je bio, a i ostao prvenstveno nastanjen od strane poljoprivrednog stanovništva. Maslinarstvo, stočarstvo, vinarstvo te uzgoj vinove loze bila su glavna zanimanja među stanovnicima otoka toga vremena. Ribarstvo je kroz povijest činilo velik utjecaj u stanovništvu otoka svih dalmatinskih gradova, bilo to na obali ili na otocima, pa tako i na otoku Braču gdje je ribarstvo uz maslinarstvo i dan danas jedna od zastupljenijih gospodarskih grana. Kamenarstvo i kamenoklesarstvo je jedna od specifičnih gospodarskih grana i zanimanja na otoku Braču po kojem je Brač poznat diljem svijeta zbog vlastitog kamena (primjer jest zgrada Ujedinjenih Naroda u New Yorku). Mjesta poput Pučišća te Gornjeg Humca kolijevka su kamenoklesarstva u Hrvatskoj te mjesta stvaranja unikatnih majstora sa specifičnim vještinama. Već početkom 19. stoljeća sva mjesta na Braču poprimila su oblik kakav su u velikoj većini zadržali do današnjeg dana te je samim time otok Brač podijeljen na određene dijelove kakve si zadržali oblik koji imaju danas. Otok Brač podijeljen je u općine koje nose ime najvećeg mjesta odnosno centra te općine. Najveća i najmnogoljudnija općina jest općina Supetar pod koju spadaju Grad Supetar te naselja Mirca, Splitska te Škrip. Općina Sutivan koja je jedna od najrazvijenijih hrvatskih primorskih općina čiji je centar istoimeno naselje Sutivan koje spada među najposjećenije autentične primorske destinacije Republike Hrvatske. Općina Milna kojoj se u sklopu nalaze istoimeno naselje Milna te naselja Ložišća i Bobovišća, odnosno Bobovišća na moru. Općina Nerežišća koja obučava središnji dio otoka Brača pokriva naselja Donji Humac, Dračevica i Nerežišće. Općina Nerežišća je iznimno poznata po svojoj pustinji Blaca koja je jedna od glavnih turističkih atrakcija otoka Brača zajedno sa svojim samostanom uklesanim u kamen. Istočnu stranu otoka Brača pokrivaju općine Postira, Pučišća, Selca te Bol na južnoj strani nasuprot otoka Hvara. Postira i Dol se nalaze u sklopu općine Postira; dok općina Pučišća koja je uz općinu Nerežišća površinski najveća općina otoka Brača obuhvaća mjesta Pučišća, Praznica i Gornji Humac. Na krajnjem istočnom dijelu otoka Brača nalazi se općina Selca koja je turistički iznimno privlačna sa svojim mjestima Novo Selo, Povelja, Sumartin te centar općine, mjesto Selca. Općina Bol je zajedno sa istoimenom destinacijom Bol

jedna od najpopularnijih turističkih destinacija u srcu sezone, što zbog prirodnih ljepota i obale, a što zbog Zlatnog rata koji se u turističkom smislu probio na svjetsku scenu kao turistički fenomen i jedna od najpopularnijih plaža u ovom dijelu Jadrana.

Sl. 2. Općine otoka Brača

Izvor: opcinamilna.hr

Prvi sveobuhvatni popis stanovništva u Hrvatskoj obavljen je 1857. godine na razini cjelokupnog Austro - Ugarskog carstva. Unatoč tomu uz određene izvore iz povijesti moguće je rekonstruirati određeno demografsko stanje prošlog vremena na otoku Braču. Književnici i znanstvenici srednjeg i ranog novog vijeka u svojim djelima. Uz djela književnika i znanstvenika, najvjerodostojnije djelomične popise stanovništva daju nam crkve i crkveni zapisi s obzirom da je gotovo čitavo stanovništvo otoka Brača bilo usko vezano uz sve crkvene aktivnosti. Iz crkvenih zapisa mogu se izvući informacije poput broja pričesnika, broja rođenih i umrlih te tako jedan od zapisa iz 1614. godine govori kako u bračkom mjestu Supetru tada živi 160 „duša od pričesti“. Od te godine Supetar bilježi konstantan rast stanovništva. . Prvi podaci o broju stanovnika otoka Brača datiraju još prije formiranja mletačke uprave nad tim teritorijem, a iznosi ih Dujam Hranković u svom djelu „Braciae insulae descriptio“ iz 1405. On navodi broj od 6000 stanovnika nastanjenih u dvanaest naselja smještenih u unutrašnjosti otoka (Gligo, 1977, Nakićen, 2016.).

Zbog praktičnijeg i jednostavnijeg života u to vrijeme su naselja u unutrašnjosti otoka bila centar zbiljanja i općenito naseljenija od onih na obali, prvenstveno zbog tradicije koja je nastavljena od prapovijesnog doba kada su bivši stanovnici bračkih unutrašnjih naselja nastanili ta područja jer je pogodnije za izlov i ispašu što automatski omogućava jednostavniji način života. Veliku prepreku naseljavanju obalnih mjesta i stvaranju životnih zajednica na tom području također stvarali su česti piratski napadi koji su se odvijali u prostoru kojeg obuhvaća splitski akvatorij (najpoznatija prepreka bili su omiški gusari). . Godine 1589. na Braču je boravio veronski biskup, čija je pratnja izvijestila da na otoku živi tek oko 2500 stanovnika, od kojih su neki bili nastanjeni i u novonastalim naseljima uz obalu. Značajni pad broja stanovnika u odnosu na početak 15. stoljeća pripisuje se haranju kuge. U razdoblju venecijanske uprave, od 16. do 18. stoljeća, dalmatinski otoci postaju jedno od najznačajnijih odredišta kontinentalnih migracija. Tako Brač 1771. broji 10.986, Hvar 12.416, a Korčula 5858 stanovnika (Lajić, 1992, Nakićen, 2016.) . Godine 1857. provodi se prvi sveobuhvatni popis stanovništva u Hrvatskoj.

3. RAZDOBLJE OD PRVOG POPISA STANOVNIŠTVA DO PRVOG SVJETSKOG RATA

Od početka naseljavanja otoka Brača te prvih zapisa općenito vezanih za stanovništvo otoka te populaciju, odnosno naseljenost otoka zajedno sa njegovim otočkim mjestima do prvog sveobuhvatnog popisa stanovništva u Hrvatskoj kojeg je provelo Austro- Ugarsko carstvo 1857. godine; otok Brač je bilježio konstantan rast stanovništva te je demografski trend i demografski rast nastavljen do početka Prvog svjetskog rata 1914. godine (odnosno 1910. godine kada je proveden posljednji popis stanovništva prije rata). U razdoblju od 1857. godine do 1914. godine provedeno je ukupno 6 cjelokupnih popisa stanovništva u kojem je otok Brač bilježio konstantan rast od popisa do popisa.

NASELJE	1857.	1869.	1880.	1890.	1900.	1910.	STOPE PROMJENE (%)
Bobovišća	424	561	498	617	625	433	2,12

Bol	1698	1631	1723	1795	1901	1894	11,54
Dol	478	586	670	686	718	715	49,58
Donji Humac	233	333	384	455	506	540	131,76
Dračevica	204	271	296	366	450	391	91,67
Gornji Humac	271	311	352	438	477	506	86,72
Ložišća	892	0 (2.)	1236	1394	1473	1219	36,66
Milna	1907	2253	2260	2489	2579	2293	20,24
Mirca	391	479	462	463	485	493	26,09
Murvica	0 (1.)	0 (3.)	149	165	194	207	38,93
Nerežišća	1218	1425	1464	1726	1180	1688	38,59
Novo Selo	183	209	246	374	451	459	150,82
Postira	1127	1194	1308	1472	1526	1402	24,40
Povlja	364	473	609	741	969	833	128,85
Pražnice	489	596	646	780	853	813	66,26
Pučišća	1218	1526	1722	2169	2290	2297	88,59
Selca	766	987	1107	1438	1780	1988	159,53
Splitska	213	270	299	322	356	340	59,62
Sumartin	423	475	550	608	751	724	71,16
Supetar	1656	1701	1774	1795	1829	1757	6,10
Sutivan	1556	1666	1798	1880	1746	1505	-3,28
Škrip	311	383	416	477	569	472	51,77
UKUPNO	16022	17330	19969	22650	23708	22969	43,36

Napomene: 1. Podaci za naselje Murvicu 1857. sadržani su u naselju Nerežišćima; 2. Podaci za naselje Ložišća 1869. sadržani su u naselju Bobovišćima; 3. Podaci za naselje Murvicu 1869. sadržani su u naselju Nerežišćima

Tab. 1. Popisi stanovništva otoka Brača od 1857. do 1910.

Izvor: Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske u razdoblju 1857.-2001., Državni zavod za statistiku, Zagreb

Prema prvom sveobuhvatnom popisu stanovništva iz 1857. godine na otoku Braču se nalazilo 16 022 stanovnika. Popis je bio proveden de facto, odnosno na temelju trenutnog prisutnog stanovništva na kućnim adresama. Prvim popisom stanovništva 1857. godine u Hrvatskoj živjelo je 2,1 milijuna ljudi što čini otok Brač malim dijelom u postotku (0,76% stanovništva) ukupnog stanovništva. Prema prvom popisu najmnogoljudnije naselje bilo jest Milna koja je u razdoblju svih 6 popisa stanovništva od 1857. do 1910. imala najveći broj stanovnika. Naselja poput Bol, Nerežišća, Postira i Pučišća, Supetra te Sutivana kroz razdoblje također su bili svojevrsni centri životnih događanja te su bilježili blage poraste stanovništva sve do posljednjeg popisa prije Prvog svjetskog rata. Selca kao centar današnje općine Selca te najveće naselje na

istočnom dijelu otoka Brača 1857. godine brojala su 766 stanovnika te su kroz razdoblje do početka Prvog svjetskog rata zabilježili najveći rast stanovništva kada su 1910. godine na popisu stanovništva brojale 1988 stanovnika što bilježi rast od gotovo 60% u 53 godine između prvog i posljednjeg odabranog popisa stanovništva. Cjelokupno stanovništvo otoka Brača 1857. godine brojalo je 16 022 stanovnika, dok je 1900. godine brojalo 22 960. U razdoblju od 53 godine između prvog i posljednjeg popisa stanovništva u odabranom periodu, stanovništvo otoka Brača poraslo je za 6 947 stanovnika što predstavlja rast od 43,36% .

1857.-1869	1869.- 1880.	1880.- 1890.	1890. - 1900.	1900.- 1910.
međupopisne promjene (%)				
8,16	15,23	13,43	4,67	-3,12
stopa prosječne godišnje promjene (%)				
0,65	1,29	1,26	0,46	-0,32

Tab. 2. Međupopisne promjene i stope prosječne godišnje promjene svih 6 popisa stanovništva
Izvor: Izradio autor na temelju tablice 1.

Bračka naselja bilježe porast stanovništva u razdoblju od 1857. godine do 1900. godine (tablica 1.) prvenstveno iz gospodarsko- ekonomskih razloga. Poljoprivreda je bila glavna gospodarska grana otočkog stanovništva u to vrijeme te se bračko stanovništvo prvenstveno oslanjalo na poljoprivredne grane kao što su maslinarstvo i vinarstvo, odnosno uzgoj vinove loze. Prema podacima iz 1866. godine, francuske vinograde jest zahvatila bolest koja je dvije godine kasnije identificirana u prepoznata kao filoksera. Taj događaj je doveo do popularizacije dalmatinskih vina odnosno razvitka dalmatinskih vinograda. Rast popularnosti doveo je do promjena u načinu života dalmatinaca, pa tako i bračkih otočana. Porast popularnosti, sve veća potražnja na tržištu dovela je do određenog stupnja gospodarskog razvitka i poboljšanja ekonomskog stanja bračkog stanovništva. Bolje ekonomsko stanje i kolektivni gospodarski razvitak doveo je do cjelokupnog poboljšanja života i životnih situacija otočana. Ekonomski prosperitet otoka i visoke stope nataliteta u prvoj fazi demografske tranzicije doveli su do naglog porasta broja stanovnika. (Nakićen, 2016.) Od trenutka kada je proveden prvi popis stanovništva 1857. godine do popisa iz 1900. godine kada je otok Brač imao najveći broj stanovnika (23 708) dogodio se porast broja stanovnika od 7 686 stanovnika, odnosno porast od 48%. S vremenom, sve više i više obalna naselja dobivaju na popularnosti te im broj stanovnika raste brže i više od

unutrašnjih naselja te bilježe veće poraste. Dokaz za popularizaciju dalmatinskog vina te gospodarski rast može se primijetiti u tomu što u razdoblju između dvaju popisa iz 1869. i 1880. godine se događa porast stanovništva na otoku Braču za čak 15,2% što bilježi dotad najveću međupopisnu promjenu te se to razdoblje smatra dotadašnjim vrhuncem vinarstva u Dalmaciji i na otoku Braču.

3.1. Prvi veliki migracijski val

1891. godine potpisana je takozvana „vinska klauzula“ između Austro- Ugarske monarhije i Italije u kojoj je prvenstveno cilj bio uključivanje Italije u trgovinske odnose sa Austro- Ugarskom monarhijom. Tim ugovorom omogućeno je Italiji povoljno trgovanje vinom na Austro- Ugarsko tržište uz minimalna plaćanja carine i pristojbi. To je uveliko štetilo dalmatinskom vinarstvu i trgovini vinom. Potpisivanje tog ugovora između dvaju država smatra se početkom propasti dalmatinskog vinarstva. Vrhunac doživljen propasti francuske i talijanske vinove loze uslijed propasti ugašen je potpisom ugovora te je dalmatinsko vinarstvo izgubilo uveliko na važnosti u trgovinskom smislu. Samim tim događajem, slične gospodarske grane potrebne za funkcioniranje vinarstva i trgovine vinom doživljavaju udarce i polako počinju propadati. Dolazi do nazadovanja pomorstva i brodogradnje zbog manje potrebe za trgovinom te stanovništvo otoka Brača dolazi u situacije gdje je uslijed nepovoljnih životnih uvjeta primorano napuštati rodnu zemlju u potrazi za boljim životom, takozvana potraga trbuhom za kruhom. Konačan udarac na vinogradarstvo i vinarstvo na otoku Braču i Dalmaciji zadala je pojava filoksere koja je zahvatila dalmatinsku obalu i dalmatinske otoke te uništila vinovu lozu. Brač je prema podacima Splitske trgovačke-obrtničke komore 1895. proizvodio 150 000 hektolitara vina, od čega 142 000 crnog vina. (Ljubičić, 2020.) Na dalmatinskom području otok Brač bio je najrazvijeniji i najpoznatiji po proizvodnji vina i uzgoju vinove loze, stoga „vinska klauzula“ i pojava filoksere ostavile su veliki negativan trag na stanovništvo otoka Brača. Propast vinarstva i vinogradarstva dovela je do prvog velikog vala iseljavanja. U sam kraj 19. stoljeća otok Brač je napustilo oko 380 stanovnika što je u to vrijeme velika brojka te uz to podatak da čak 45% ukupnog prekooceanskih otočkih iseljenika su činili Bračani. Prvi iseljenički val okarakteriziralo je masovno iseljavanje otočana koje se odvijalo u dva dijela: prvi dio bio je na sam kraj 19. stoljeća do 1900. godine, a drugi se odvijao od 1900. do početka Prvog svjetskog rata 1914. godine. Glavne emigracijske destinacije bile su države Južne i Sjeverne

Amerike; za iseljenike sa Brača najpopularnija bila je država Čile. Čile biva iznimno popularna zbog takozvane zlatne groznice koja se odvijala u to razdoblje, a u Čileu su bila nalazišta zlata, ponajviše u pokrajini Magallanes. Ubrzo su Bračani postali iznimno cijenjeni radnici te ljudi prvenstveno zbog svojih sposobnosti graditeljstva kamenom te obrade kamena. Najbrojniji iseljenički val dogodio se u razdoblju od 1900. do 1914. godine kada je zbog kompletne propasti vinogradarstva i vinarstva te nazadovanja pomorstva i brodogradnje oko 3000 otočana napustilo vlastite domove u potragu za boljim životom. Između 1100 i 1200 stanovnika emigriralo je u Čile te isto toliko u Sjedinjene Američke Države. Unatoč pokušajima vlade i određenih udruga da se zaustavi ili smanji iseljavanje sa otoka i napuštanje vinograda, velik broj je ipak otišao i ostao živjeti u receptivnim državama. Smatralo se da će se završetkom „zlatne groznice“ i filoksere vratiti u rodni kraj, ali većina iseljenih Bračana je ostalo te zasnovalo obitelji u novim državama. Ususret Prvom svjetskom ratu i sukobu kakvom čovječanstvo nije svjedočilo još dotada dovelo je do straha među stanovništvom, prvenstveno među mladom muškom stanovništvu koje se odlučuje na iseljeništvo u strahu od regrutacije u svrhu vojne službe. Nepovoljna gospodarska situacija na otoku, slabljenje ekonomskog statusa građana otoka Brača uz kolektivan strah od rata i smrti dovelo je do prvog velikog vala iseljavanja u prekomorske zemlje. Val započet propadanjem vinarstva i vinogradarstva te ostvarivši svoj vrhunac Prvim svjetskim ratom doveo je do nepovoljne demografske situacije na otoku Braču. Posljedice i rezultati vidljivi su na prvom popisu stanovništva poslije Prvog svjetskog rata. Taj popis proveden je 1921. godine.

4. MEĐURATNO RAZDOBLJE: 1918. – 1938.

Prvi svjetski rat bio je do tada najveći i najkrvaviji rat kakvo je čovječanstvo osjetilo u čitavoj povijesti. Preko 20 milijuna žrtava (vojnih i civilnih) odnio je Prvi svjetski rat, još poznatiji kao Veliki rat. Zahvatio je područje gotovo čitavog europskog kontinenta te osiromašio što gospodarski, što demografski sve nacije uključene u veliki sukob. Dalmacija koja je u to vrijeme bila u sklopu Austro- Ugarske monarhije (pod upravom austrijskog dijela monarhije) bila je primorana u vojsku slati mlado muško stanovništvo koje je zdravstveno i fizički bilo spremno za ratovanje. Mnoga naselja izgubila su mnoge mlade živote na europskim bojištima te kolektivno doživjela demografski pad koji se osjetio snažnije prvi put u povijesti Dalmacije. Pojava filoksere, vinogradarska kriza te Prvi svjetski rat uveliko su utjecala na demografsku sliku otoka Brača u prvoj polovici 20. stoljeća te su rezultati vidljivi pri prvom sljedećem popisu

stanovništva poslije Prvog svjetskog rata koji je proveden 1921. godine. Velik broj stanovnika otoka Brača u razdoblju od 1900. do 1914. godine emigrirao je u države Južne i Sjeverne Amerike (Čile i SAD) te se smatra kako je u tom razdoblju otok Brač napustilo oko 3000 stanovnika. Kombinirajući gospodarske neprilike na otoku zajedno sa ratnim zbivanjima koja su se odvijala od 1914. do 1918. godine dovelo je do brojke 19 339 stanovnika prilikom popisa stanovništva iz 1921. godine. Prema tim podacima u razdoblju između dvaju popisa, otok Brač je doživio pad stanovništva od ukupne brojke 3630 stanovnika.

NASELJE	1910.	1921.	1931.	STOPA PROMJENE (%)
Bobovišća	433	0(4)	244	-43,65
Bol	1894	1628	1350	-28,72
Dol	715	0(5)	457	-36,08
Donji Humac	540	0(6)	452	-16,30
Dračevica	391	0(7)	317	-18,93
Gornji Humac	506	0(8)	452	-10,67
Ložišća	1219	0(9)	775	-36,42
Milna	2293	3243	1645	-28,26
Mirca	493	0(10)	464	-5,88
Murvica	207	0(11)	141	-31,88
Nerežišća	1688	1914	1131	-33,00
Novo Selo	459	0(12)	283	-38,34
Postira	1402	1710	1220	-12,98
Povlja	833	0(13)	720	-13,57
Pražnice	813	0(14)	594	-26,94
Pučišća	2297	3068	1815	-20,98
Selca	1988	3515	1571	-20,98
Splitska	340	0(15)	273	-19,71
Sumartin	724	0(16)	579	-20,03
Supetar	1757	2637	1440	-18,04
Sutivan	1505	1624	962	-36,08
Škrip	472	0(17)	446	-5,51
UKUPNO	22969	19339	17331	-24,55

Napomena: 4. Podaci za naselja Bobovišća i Ložišća 1921. sadržani su

u naselju Milni; 5. Podaci za naselje Dol 1921. sadržani su u naselju Postirama; 6. Podaci za

naselje Donji Humac 1921. sadržani su u naselju Sutivanu; 7. Podaci za naselja Dračevicu

i Murvicu 1921. sadržani su u naselju Nerežišćima; 8. Podaci za naselja Gornji Humac i

Pražnice sadržani su u naselju Pučišćima; 9. Podaci za naselja Mircu, Splitsku i Škrip 1921.

sadržani su u naselju Supetru; 10. Podaci za naselja Novo Selo, Povelja i Sumartin 1921. sadržani su u naselju Selcima.

Tab. 3. Popis stanovništva otoka Brača od 1910. do 1931. godine

Izvor: Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske u razdoblju 1857.-2001., Državni zavod za statistiku, Zagreb

Usljed prvog velikog migracijskog vala koji se odvio na početku 20. stoljeća te gubitkom stanovništva zbog Prvog svjetskog rata (iseljavanje i ratne žrtve) prilikom popisivanja stanovništva 1921. godine manja naselja kao što su Bobovišća, Donji i Gornji Humac, Dol, Dračevica, Mirca, Novo Selo, Praznica, Splitska, Sumartin i Škrip bila su priključena svojim općinskim centrima. Tom metodom danas nije moguće utvrditi stvaran broj stanovnika tih navedenih naselja jer su prilikom popisivanja naselja poput Mirca i Škripa bila priključena centralnom naselju te općine, što je u njihovom slučaju Supetar. Svi općinski centri, odnosno centralna naselja: Bol, Milna, Nerežišća, Postira, Pučišća, Selca, Supetar i Sutivan 1921. godine bilježe statistički rast stanovništva zbog priključivanja broja stanovnika okolnjih naselja te općine. Iz tih razloga nije vidljiv konkretan pad stanovništva u niti jednom naselju već je otok Brač kao cjelina izgubio na broju stanovnika prvenstveno zbog kolektivnog iseljavanja. Najveći broj iseljenika dolazio je iz unutrašnjih naselja kao što su Nerežišća i Selca zajedno sa naseljima njihovih općina. Dva su glavna razloga masovnijeg iseljavanja iz tih unutrašnjih područja: propast gospodarstva i loša ekonomska situacija te popularizacija obalnih naselja. Samim time naselja u unutrašnjosti gube na važnosti, njihov razvoj stagnira i dolazi do nezadovoljstva stanovnika koji su uslijed nekvalitetnih životnih uvjeta primorani iseliti u druga naselja ili u druge prostore (u prvom valu prekooceanske države Čile i SAD).

1910. - 1921.	1921. - 1931.
međupopisne promjene (%)	
-15,80	-10,38
stopa prosječne godišnje promjene (%)	
-1,56	-1,1

Tab. 4. Međupopisne promjene (%) i stopa godišnje prosječne promjene (%) u razdoblju od 1910. do 1931. godine

Izvor: Izradio autor na temelju tablice 3.

4.1 Međuratni iseljenički val

U razdoblju od triju popisa stanovništva od 1910. do 1931. godine otok Brač i bračka naselja doživjela su iznimno velik demografski pad te izgubila prema rezultatima popisa 5 638 stanovnika. Između dvaju popisa od 1910. godine do 1921. godine uz pojavu filoksere, velik utjecaj je imao Prvi svjetski rat te je otok Brač u tom razdoblju izgubio čak 15,8% cjelokupnog stanovništva, dok je u narednom razdoblju između dva posljednja popisa stanovništva tog razdoblja 1921. i 1931. godine izgubio dodatnih 10,38% stanovništva (tablica 4.). Promatrajući međupopisna razdoblja, potrebno je naglasiti da je na Braču najnegativnija međupopisna promjena od čak -15,8% (tablica 4.) zabilježena od 1910. do 1921., tj. u vremenu koje se poklapa s vinogradarskom i vinarskom krizom pogoršanom pojavom filoksere (Nakićen, 2016.). Otok Brač također u tom razdoblju prvi put u povijesti doživljava negativnu godišnju stopu promjene stanovništva kada se u razdoblju od 1910. do 1921. godine iznosila -1,56%, a u narednom razdoblju od 1921. do 1931. godine je također iznosila negativnih -1,1% (tablica 4) . Velik broj iseljenika i općenito snažan iseljenički val u tom razdoblju između dvaju svjetskih ratova uveliko je oslabio demografsko stanje i demografsku sliku otoka Brača. Odlazak najvitalnijeg stanovništva, loša ekonomska situacija te gospodarska kriza dovele su također do smanjenja stope nataliteta otočkog stanovništva. Glavne destinacije naseljavanja novih životnih područja za Bračane i dalje su ostale iste zemlje: Čile i Sjedinjene Američke Države. Velik broj bračkih težaka i ribara napušta rodnu grudu te odlazi u prekoceanske krajeve te prvenstveno naseljava Čile, čiji su krajnji dijelovi postalo popularni među iseljenim Bračanima. Na samom jugu Punta Arenas odnosno pokrajina Magallanes i na krajnjem sjeveru pokrajine Tarapaca i Antofagasta koje postaju središta bračkog iseljeničkog života. Prema podacima iz zapisa hrvatskih društava osnovanih u Čileu 1914. godine je boravilo oko 3200 hrvatskih iseljenika od kojih je velika većina dolazila sa otoka Brača.

SL. 3. Pokrajine Tarapaca, Antofagasta i Magallanes

Izvor: kamenjar.hr

Nakon popisa stanovništva iz 1931. godine otok Brač doživio je velik pad stanovništva. Glavni uzrok tomu bila je iznimno nepovoljna gospodarska situacija. Postojali su određeni naponi da se gospodarstvo djelomično pokuša obnoviti, ali s obzirom na velik broj stanovništva za dalmatinske otoke u to vrijeme i veliku kršku površinu kojom je otok pokriven, bilokakva gospodarska djelatnost izuzev vinarstva i vinogradarstva koje već godinama nema vrijednosti nije bila isplativa. Određeni dio stanovništva bavio se stočarstvom u unutrašnjosti otoka. Poslije Prvog svjetskog rata uz velik nedostatak stanovništva potrebnog za rad u poljima i na obradivim površinama, Bračanima je nedostajalo alata potrebnog za rad u poljoprivredi. To je dodatno utjecalo na propadanje gospodarstva s obzirom na to da nadležne vlasti nisu ulagale puno truda u promjenu tadašnjeg stanja. Inženjer Željko Macan posjetio je Brač 1936. godine. Navodi kako je Sutivan nekada imao 2500 stanovnika, sada tek oko 1000 (Ljubičić, 2020.). Taj podatak ukazuje o velikom valu iseljavanja koji je ostavio do tada nezapamćen trag na otoku Braču.

5. OTOK BRAČ POSLIJE DRUGOG SVJETSKOG RATA

Iako je čovječanstvo do tada zasigurno mislilo kako će Prvi svjetski rat biti sukob kakav se događa samo jednom u eri čovječanstva, 1939. godine Europu, a onda i čitav svijet zahvatio je sukob koji je ostavio trag na gotovo svakom dijelu Zemaljske kugle. Otok Brač bio je jedan od dalmatinskih otoka koji je bio direktno zahvaćen borbama u Drugom svjetskom ratu. 1944. godine otok Brač se nalazio pod upravom i opsadom njemačke vojske, poznatog Wehrmachta. Naselja Novo Selo, Sumartin i Supetar bili su pod najvećom utvrdom nacističke vojske. Naselje na istoku otoka Brača- Sumartin bilo je teško utvrđeno od strane nacističke vojske s obzirom na blizinu hrvatskoj obali gdje je moguće bilo lakše dobivanja pomoći i pojačanja. Unatoč tomu, u rujnu 1944. godine Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije potpomognuta savezničkim snagama pokrenula je ofenzivu u svrhu oslobođenja otoka Brača od nacističkih okupatora. To je bio drugi pokušaj nakon lipanjskog desanta iste godine; no za razliku od prvotnoga, rujanska ofenziva bila je uspješna. Između dvaju pokušaja vraćanja Brača pod upravu antifašista, velik dio civilnog stanovništva otoka Brača bio je smaknut i ubijen od strane nacista. Otok Brač je pod nacističkom okupacijom izgubio 781 stanovnika, što poginulih u narodnooslobodilačkim borbama, što smaknutim od strane nacista u svrhu osвете. U četiri godine rata u borbi okupatora poginula 492 bračka borca, dok je 275 Bračanki i Bračana stradalo od fašističkog terora. U ratu je stradalo 110 djece (Marković, 2019.)

NASELJE	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	STOPA PROMJENE (%)
Bobovišća	166	137	102	75	52	-68,67
Bol	1070	1026	951	1021	1076	0,56
Dol	435	443	428	330	227	-47,82
Donji Humac	442	428	372	256	196	-55,66
Dračevica	247	236	188	138	84	-65,99
Gornji Humac	376	392	381	323	281	-25,27
Ložišća	541	497	437	285	190	-64,88
Milna	1212	1213	1221	1056	860	-29,04
Mirca	443	475	415	340	300	-32,28
Murvica	109	117	115	80	37	-66,06
Nerežišća	926	848	790	711	721	-22,14
Novo Selo	295	304	290	251	206	-30,17
Postira	1152	1170	1330	1302	1238	7,47

Povlja	631	622	556	481	390	-38,19
Pražnice	498	523	522	443	410	-17,67
Pučišća	1587	1684	1663	1588	1706	7,50
Selca	1264	1266	1232	1135	1081	-14,48
Splitska	279	272	275	251	224	-19,71
Sumartin	575	586	522	445	544	-5,39
Supetar	1303	1384	1422	1486	2060	58,10
Sutivan	713	704	641	584	601	-15,71
Škrip	400	376	374	312	231	-42,25
UKUPNO	14664	14703	14227	12893	12715	-13,29

Tab. 5. Popis stanovništva otoka Brača od 1948. do 1981. godine

Izvor: Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske u razdoblju 1857.-2001., Državni zavod za statistiku, Zagreb

Očekivani pad broja stanovnika otoka Brača koji se dogodio u razdoblju od 1931. do 1948. godine bio je prvenstveno zbog posljedica Drugog svjetskog rata. Otok Brač je u tom razdoblju izgubio 2667 stanovnika od kojih je 781 izgubilo život ili u borbama protiv nacističkog terora i okupacije koja je zahvatila Dalmaciju i otok Brač ili u civilnim stradavanjima koje je provodila nacistička vlast na otoku. Podatak da je gotovo 30% stanovništva izgubljeno u periodu od 17 godina govori o iznimno teškom udaru na demografsku sliku otoka Brača.

1931. - 1948.
međupopisne promjene (%)
-15,39
stopa prosječne godišnje promjene (%)
-0,98

Tab. 6. Međupopisne promjene (%) i stopa prosječne godišnje promjene (%) (1931.- 1948.)

Izvor: Izradio autor na temelju tablica 3. i 5.

Drugi svjetski rat ostavio je veliki trag u gospodarstvu čitavog svijeta i velike svjetske sile poput Sjedinjenih Američkih Država iziskuju velike napore kako bi pokušale vratiti stanje u naciji kakvo je bilo prije najvećeg sukoba u povijesti čovječanstva. Stoga migracije u prekomorske države gubi smisao te se ne pokazuje isplativo onako kako je bilo prije Drugog svjetskog rata. Nakon 1945. godine na važnosti počinju dobivati priobalni gradovi te postaju sve češće nove životne destinacije za mlado stanovništvo otoka Brača. Dio stanovništva koji se ipak odlučuje za preoceanske države kao nove životne destinacije bira pak drugu stranu svijeta te primarne

destinacije postaju Novi Zeland i Australiju. Iako je iseljavanje donekle stagniralo, ono ipak nije zaustavljeno. Stagnaciju potvrđuje podatak da je u razdoblju od 1948. godine do 1961. otok Brač napustilo 437 stanovnika (tablica 5.).

1948.- 1953.	1953. - 1961.	1961. - 1971.	1971. - 1981
međupopisne promjene (%)			
0,27	-3,24	-9,38	-1,38
stopa prosječne godišnje promjene (%)			
0,05	-0,41	-0,98	-0,14

Tab. 7. Međupopisne promjene (%) i stopa prosječne godišnje promjene (%) (1948.- 1981.)

Izvor: Izradio autor na temelju tablice 5.

Prvi period obnove demografske slike koji je po prvi puta nakon međupopisnog razdoblja od 1890. do 1900. godine bio pozitivan dogodio se odmah nakon završetka rata. U tom međupopisnom razdoblju od 1948. do 1953. godine otok Brač je doživio demografski rast od 37 stanovnika, što iznosi manje od 1% porasta ukupnog broja stanovništva, odnosno 0,27% (tablica 7.). To razdoblje nakon dugo vremena označeno je kao pozitivno za demografsku sliku otoka Brača iako pokazuje minimalan napredak u cjelokupnom smislu. Naselja u unutrašnjosti s vremenom gube sve više i više stanovništva; priobalna otočka naselja dobivaju na popularnosti te određena naselja poput Milne, Pučišća i Supetra očituju porast stanovništva u odnosu na prethodna razdoblja. Nakon Drugog svjetskog rata počinje razdoblje koje otok Brač provodi u Jugoslaviji te u vremenu od prvog popisa stanovništva poslije rata 1948. godine do vremena posljednjeg razdoblja Jugoslavije koji se proveo 1981. godine otok Brač doživljava velik gubitak stanovništva i prolazi kroz još jedan val iseljavanja.

5.1 Drugi veliki val iseljavanja (1948. – 1981.)

Loša gospodarska slika otoka Brača koja ga prati otpočetak 20. stoljeća nastavljena je i dalje u drugoj polovici stoljeća. Ekonomska kriza uzrokovana poslijeratnom obnovom, zanemarivanje naselja u unutrašnjosti otoka, razvoj priobalnih naselja (što na otoku Braču, što na Hrvatskom kopnu) dovodi do drugog velikog vala iseljavanja koji se događa na otoku Braču – poslije onoga na početku stoljeća uslijed vinarske krize. Za razliku od prvog velikog iseljeničkog vala, drugi iseljenički val je karakteriziran prvenstveno iseljavanjem u priobalne

gradove otoka Brača (što uveliko ne utječe na demografsku sliku otoka) te u susjedne gradove od kojih je najpopularniji i najprivlačniji susjedni grad Split. U razdoblju od 1948. do 1991. godine Brač je izgubio 834 stanovnika. Konstantan pad broja stanovnika Brač je bilježio do popisa 1981. godine kada je u razdoblju od 1953. do tog popisa izgubio 1 988 stanovnika što iznosi 13,52% ukupnog stanovništva. Naselja kao što su Bobovišća, Dračevica, Ložišća i Murvica gube ogroman broj stanovnika te bilježe ukupan gubitak stanovništva od 65% do 70%. Glavni razlog tomu postaje masovno iseljavanje mladih uslijed manjka životnih prilika, nedostatak poslova, obradive površine te popratnih životnih sadržaja nužnih za život. Do popisa 1981. godine naselje Pučišća slove kao najmnogoljudnije bračko naselje zbog svoje industrijske razvijenosti u to vrijeme (obrada kamena). Sve većim stupnjem svjetske modernizacije i globalizacije, turizam se promiče na jednu od glavnih svjetskih gospodarskih grana te otok Brač kao mjesto iznimne prirodne ljepote promiče se u jednu od glavnih turističkih destinacija. Grad Supetar koji je direktno vezan sa Splitom trajektnom i katamaranskom linijom doživljava procvat u odnosu na ostala naselja na otoku te se u navedenom razdoblju promiče u centralno mjesto otoka Brača. Popisom 1981. godine prestiže Pučišća kao najmnogoljudnije mjesto na otoku. Rezultati tog popisa govore kako u gradu Supetru stanuje 2060 stanovnika što označava porast od 697 stanovnika u odnosu na prvi poslijeratni popis iz 1948. godine. 697 stanovnika pokazuje izniman rast u ukupnom broju stanovnika te dovodi do brojke od 58% porasta broja stanovnika u razdoblju od 1948. do popisa iz 1981. godine.

6. BRAČ U RAZDOBLJE PRIJE DOMOVINSKOG RATA

Razdoblje prije raspada Jugoslavije i početka Domovinskog rata 1991. godine označeno je kao pozitivno za otok Brač. Oslonivši se na svoju atraktivnu prirodnu osnovu i bogato kulturno-povijesno nasljeđe, Brač je još između dva svjetska rata usmjerio svoje posustale ljudske i gospodarske snage razvoju turizma. (Nejašmić 1999. , Nakićen 2016)

Preusmjeravanje fokusa na razvoj turizma omogućio je Braču do određenog stupnja stagnaciju iseljavanja te čak u određenom razdoblju poboljšao demografsku sliku i stanje. Kako je turizam u drugoj polovici 20. stoljeća prerastao u jednu od glavnih gospodarskih djelatnosti svijeta, nadležne vlasti otoka Brača shvatile su potencijal kakav otok sadrži te su napore usmjerili ka razvoju turizma što se s vremenom i isplatilo. U razdoblju od 1981. do

1991. godine Brač je doživio iznimno velik demografski rast uzevši u obzir kakvo je stanje imao u prethodnom razdoblju kada je imao konstantan pad broja stanovnika.

NASELJE	1981.	1991.	stopa promjene %
Bobovišća	52	62	19,23
Bol	1076	1478	37,36
Dol	227	208	-8,37
Donji Humac	196	210	7,14
Dračevica	84	103	22,62
Gornji Humac	281	324	15,30
Ložišća	190	181	-4,74
Milna	860	875	1,74
Mirca	300	298	-0,67
Murvica	37	29	-21,62
Nerežišća	721	700	-2,91
Novo Selo	206	205	-0,49
Postira	1238	1287	3,96
Povlja	390	393	0,77
Pražnice	410	363	-11,46
Pučišća	1706	1706	0,00
Selca	1081	1117	3,33
Splitska	224	252	12,50
Sumartin	544	618	13,60
Supetar	2060	2568	24,66
Sutivan	601	641	6,66
Škrip	231	206	-10,82
UKUPNO	12715	13824	8,72

Tab. 8. Popisi stanovništva 1981. i 1991. godine

Izvor: : Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001., Državni zavod za statistiku RH

Brač je u suvremenu Republiku Hrvatsku ušao sa 13824 stanovnika (tablica 8.) što je porast od 1 109 stanovnika, odnosno 8,72%. Razvoj turizma u kompletnoj dalmatinskoj regiji pogodovao je ostanku stanovnika zbog poboljšanja gospodarstva i ekonomskog stanja bračkog stanovništva. Za razliku od prethodnih razdoblja kada su gotovo sva naselja otoka Brača imala negativan pad broja stanovnika, u navedenom razdoblju samo naselja Dol, Ložišća, Murvica,

Nerežišća, Novo Selo, Pražnice i Škrip imaju zabilježen pad. Ti rezultati potvrda su napuštanja naselja u unutrašnjosti otoka te sve veći rast popularnosti priobalnih naselja. Grad Supetar se dodatno promovira kao centralno naselje otoka Brača te doživljava porast od 508 stanovnika u međupopisnom razdoblju, što iznosi porast od gotovo jednu četvrtinu stanovništva (24,66%) (tablica 8.). Najveći porast doživilo je naselje Bol na južnoj strani otoka nasuprot otoka Hvara. Bol se promiče kao izrazito turističko mjesto te postaje jedna od najpopularnijih destinacija na dalmatinskim otocima prvenstveno zbog prirodnih ljepota kakve posjeduje: pješčane plaže (najpoznatija Zlatni rat). Bol 1991. godine broji 1478 stanovnika što govori o porastu broja stanovnika u odnosu na 1981. godinu za 402 stanovnika, odnosno 37,36% .

7. RAZDOBLJE SAMOSTALNE REPUBLIKE HRVATSKE

Otok Brač ulazi u razdoblje suvremene, samostalne Republike Hrvatske sa demografskim porastom u odnosu na prethodna razdoblja u Jugoslaviji. Kako je turizam uhvatio zalet na svjetskoj sceni te je dalmatinska obala zajedno s otocima prepoznata kao jedna od popularnijih destinacija u Europi za ljetni odmor, bilo je za očekivati kako će otok Brač i dalje nastaviti sa demografskim i gospodarskim rastom. Te pretpostavke ugašene su početkom velikosrpske agresije na Republiku Hrvatsku te početkom krvavog Domovinskog rata. Prvim popisom u suverenoj Republici Hrvatskoj otok Brač brojao je 13824 stanovnika, sa gradom Supetrom kao najveće naselje na otoku.

NASELJE	1991.	2001.	2011.	2021.	stopa promjene (%)
Bobovišća	62	71	65	59	-5,08
Bol	1478	1647	1609	1673	11,66
Dol	208	178	130	108	-92,59
Donji Humac	210	166	157	177	-18,64
Dračevica	103	96	89	63	-63,49
Gornji Humac	324	276	271	277	-16,97
Ložišća	181	167	139	97	-86,60
Milna	875	862	830	792	-10,48
Mirca	298	306	321	404	26,24
Murvica	29	14	21	21	-38,10
Nerežišća	700	606	616	637	-9,89

Novo Selo	205	179	152	107	-91,59
Postira	1287	1375	1429	1448	11,12
Povlja	393	364	332	343	-14,58
Pražnice	363	346	371	306	-18,63
Pučišća	1706	1602	1529	1351	-26,28
Selca	1117	952	846	697	-60,26
Splitska	252	381	368	351	28,21
Sumartin	618	482	474	471	-31,21
Supetar	2568	3016	3213	3423	24,98
Sutivan	641	759	822	963	33,44
Škrip	206	186	172	163	-26,38
UKUPNO	13824	14031	13956	13931	0,77

Tab. 9. Popisi stanovništva otoka Brača u razdoblju od 1991. do 2021. godine

Izvor: podaci.dzs.hr

Razdoblje moderne, suvremene i samostalne Republike Hrvatske dovelo je otok Brač do određenog statusa na svjetskoj sceni gdje je prepoznato kao jedna od najpopularnijih dalmatinskih otočkih turističkih destinacija. Važnost otoka Brača i njegovih priobalnih naselja omogućila je određeni stupanj razvoja kompletnog gospodarstva otoka Brača te samim time poboljšala ekonomsko stanje otočana. U razdoblju od prvog popisa stanovništva u samostalnoj Republici Hrvatskoj 1991. do posljednjeg popisa 2021. godine otok Brač je doživio sitan porast broja stanovnika. 1991. godine brojao je ukupno 13 824 stanovnika, dok se prema posljednjem popisu stanovništva 2021. godine smatra da na otoku Braču živi 13 931 stanovnik, što prikazuje opći porast broja stanovnika za malo manje od 1%, odnosno 0,77%. To je pozitivan pokazatelj s obzirom da većina otočkih naselja u Hrvatskoj konstantno gubi stanovništvo. Stagnacija iseljavanja uzrok je pozitivnih mjera koje otok Brač provodi u svrhu zadržavanja trenutnog stanovništva, dovođenja novih stanovnika te poboljšanje nataliteta. Na razini Splitsko-dalmatinske županije, uz Solin i Stari Grad, grad Supetar jedini bilježi demografski rast. Tomu su zasigurno pripomogle određene mjere koje nadležne vlasti provode u svrhu poboljšanja životne kvalitete otočana. Primjer tomu je Supetarska kampanja „Sritno dite- sritan grad“. Obitelji sa više djece imaju snižene cijene vrtića, roditelji sa četiri ili više djece oslobođeni su plaćanja naknade za vrtiće; obitelji sa više djece koje nemaju riješeno stambeno rješenje primaju financijsku pomoć na temelju statusa obrazovanja djeteta. Najbolji učenici i studenti primaju mjesečne stipendije kako bi se financijski olakšao život kroz obrazovanje te jedna od najnovijih mjera jest ta da se učenicima koji odluče upisati Srednju školu Brač sufinancira upis sa 1 000kn. Za učenike su osigurani udžbenici i radne bilježnice te su tako roditelji oslobođeni

izdavanja velikog novca na knjige. Niz mjera osigurao je povoljniji životni status na otoku te zasigurno pripomogao demografskoj slici otoka Brača.

1991. - 2001.	2001. - 2011.	2011. - 2021.
međupopisna promjena (%)		
1,5	-0,5	-0,18
stopa prosječne godišnje promjene (%)		
0,15	-0,05	-0,018

Tab. 10. Međupopisna promjena (%) i stopa prosječne godišnje promjene (%) 1991. – 2021.

Izvor: Izradio autor na temelju tablice 8.

U razdoblju Republike Hrvatske od 1991. godine do 2021. godine otok Brač nije doživio velike promjene u broju stanovnika što je rijedak slučaj vezan uz hrvatske otoke. U razdoblju od 1991. do 2021. godine čak je i broj stanovnika porastao za 107 stanovnika, što daje ukupnu brojku porasta od 0,77%. U međupopisnim razdobljima događale su se sitne promjene, varijacije u broju stanovnika te se sve zadržalo u marginama od 2% u pozitivnom, odnosno negativnom smislu. Rijedak pozitivan slučaj koji se pojavio u kompletnoj demografskoj slici kojoj se može zahvaliti iznimnom razvoju turizma i mjerama koje provode nadležne vlasti, Turistički najatraktivnija naselja otoka doživljavaju poraste u broju stanovnika (Bol, Supetar i Sutivan).

8. ZAKLJUČAK

Negativan demografski trend zahvatio je Hrvatsku koji traje otpočetak 21. stoljeća te sve više i više stanovništva napušta državu u potrazi za boljim životnim uvjetima i ostvarivanju budućnosti. Otok Brač jedan je od primjera koji prkosi tomu unutar okvira Hrvatske. Kroz povijest, posebno u 19. stoljeću bio je najrazvijeniji otok Hrvatske te uslijed određenih nepogoda izgubio taj status. Gospodarski pad uzrokovan filokserom i propasti vinarstva doveo je otok Brač do prvog velikog iseljeničkog vala. Do tada stanovnici otoka Brača budućnost odlučuju tražiti u prekomorskim zemljama kao što su Čile i Sjedinjene Američke Države. Val iseljavanja nastavio je početkom 20. stoljeća kada je doživio svoj vrhunac. Dva svjetska rata zasigurno su ostavila trag u kompletnoj demografskoj slici otoka Brača te zajedno sa prvim velikim iseljeničkim valom odveli su preko 3 000 otočana u nove zemlje u

potraži za novim životom. Nepovoljna gospodarska situacija u unutrašnjosti otoka te popularizacija priobalnih naselja dovela je do velike izmjene i migracija unutar otoka poslije Drugog svjetskog rata. Na popularnosti dobivaju priobalna naselja kao što su Bol, Pučišća, Supetar i Sutivan koji svoj daljnji razvoj temelje na turizmu i turističkim aktivnostima. Razdoblje koje je otok proveo u Jugoslaviji ostavilo je traga u velikom gubitku stanovništva, no u ovom slučaju destinacije postaju Australija i Novi Zeland te obala Hrvatske – prvenstveno grad Split sa okolicom. S razvojem turizma otočko stanovništvo prepoznaje gdje graditi budućnost te sve više priobalna naselja postaju nova mjesta i centri života. Osamostaljenjem Republike Hrvatske Brač dobiva na iznimnoj turističkoj važnosti te u razdoblju od 1991. do 2021. doživljava procvat u smislu stagnacije demografskog pada te u svrhu demografske obnove. Mjere za zadržavanje stanovništva i poticanje nataliteta pokazuju se uspješnima te se broj stanovnika pomalo povećava. Osigurana je stabilnost demografske slike na otoku, što nije slučaj u velikom dijelu Hrvatske; ali mjere koje provode nadležne vlasti mogu i moraju biti primjer čitavoj Hrvatskoj kako bi zajednički djelovali u svrhu kompletne obnove demografske slike Republike Hrvatske.

9. POPIS LITERATURE I IZVORA

9.1 Literatura

Nakićen, J. i Čuka, A. (2016). Demografski razvoj otoka Brača i sklonost otočana iseljavanju. *Migracijske i etničke teme*, 32 (3), 319-351. <https://doi.org/10.11567/met.32.3.2> (22.8.2023.)

Ljubičić, P. (2020). *Iseljavanje s otoka Brača i općine Omiš u čileansku pokrajinu Magallanes* (Diplomski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:969569> (24.8.2023.)

Martinić Jerčić, L. (2018). *Razvoj naselja otoka Brača* (Završni rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:217:585436> (24.8.2023)

Dr. Lorković M. (1939.). *Narod i zemlja Hrvata*. Split: Marjan Tisak (23.8.2023.)

Dr. Jutronić A. (1954.). *Brački zbornik (br.2)*. Split: Biblioteka Bračkog zbornika (22.8.2023.)

Vrsalović D. (2003.) *Povijest otoka Brača* Supetar: SZPK Supetar 1968. (21.8.2023.)

9.2 Popis izvora

Ministarstvo regionalnih razvoja i fondova Europske Unije

<https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-1939/otoci-i-priobalje/3834> (21.8.2023.)

Hrvatska enciklopedija; n.d. Brač

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=9137> (21.8.2023.)

Geografija.hr

<https://geografija.hr/popis-stanovnistva-1857-godine/> (22.8.2023.)

Državni zavod za statistiku

<https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/stanovnistvo/popis-stanovnistva/> (22.8.2023.)

Kamenjar

<https://kamenjar.com/hrvati-u-cileu/> (23.8.2023.)

Hrvatska matica iseljenika

<https://matis.hr/vijesti/potomci-bracana-na-otoku-chiloe/> (24.8.2023.)

10. POPIS GRAFIČKIH PRILOGA

- SL. 1. – Položaj otoka Brača u Republici Hrvatskoj, (str. 1.)
- SL. 2. – Općine otoka Brača, (str. 4)
- TAB. 1. – Popis stanovništva otoka Brača od 1857. do 1910. Godine, (str. 6.)
- TAB. 2. – Međupopisne promjene i stope prosječne godišnje promjene svih 6 popisa stanovništva; (str. 7.)
- TAB. 3. – Popis stanovništva otoka Brača od 1910. - 1931. Godine; (str. 10.)
- TAB. 4. – Međupopisne promjene i stopa prosječne godišnje promjene u razdoblju od 1910. do 1931. Godine; (str. 11.)
- SL. 3. – Pokrajine Tarapaca, Antofagasta i Magallanes; (str. 13.)
- TAB. 5. – Popis stanovništva otoka Brača od 1948. do 1981. Godine; (str 14-15)
- TAB. 6. – Međupopisne promjene i stopa prosječne godišnje promjene (%) (1931- 1948); (str. 15)
- TAB. 7. – Međupopisne promjene i stopa prosječne godišnje promjene (1948. – 1981.); (str 16.)
- TAB. 8. – Popisi stanovništva 1981. i 1991. Godine; (str. 18)
- TAB. 9. – Popisi stanovništva otoka Brača u razdoblju od 1991. do 2021. Godine; (str. 20.)
- TAB 10. – Međupopisna promjena i stopa prosječne godišnje promjene (%) (1991. – 2021.); (str. 21.)